

De fattiga hade det svårt i den gamla ”goda” tiden.

Ur boken Snapphanar och andra i gamla tiders Bohuslän

Utgiven 1969 Av Sven Rydstrand

De fattigas lott i en gången tid var icke avundsvärd, ty det var då inte så väl ordnat i vårt samhälle som nu med pensioner, ålderdomshem och socialhjälp. I gamla dagars Sverige var egentligen kyrkan den enda institution, som överhuvudtaget vårdade sig om de fattiga, i den mån inte släkt och grannar förbarmade sig över dem. Men som regel lade kyrkans ledare mera sällan i dagen någon större entusiasm för hjälpverksamheten mot de fattiga. Men något torde i alla fall ha blivit utträttat här och där.

Ända tills år 1874 fanns det ingen fattigvårdslagstiftning i vårt land. Det året genomdrevs emellertid en sådan lag i riksdagen, och däri ålades kommunerna att nödtorftigt försörja sina fattiga. Redan dessförinnan hade emellertid åtskilliga socknar på egna initiativ ordnat med fattigvård dels genom att inrätta särskilda fattiggårdar, dels på så sätt, att de fattiga tilldelades säd, kläder och skodon.

Sådana fattiga, vilka inte ägde egna stugor att bo i, fick mångenstädes "gå på roten", som det hette. D.v.s. det fick sitt uppehälle genom att vandra från gård till gård och kunde inte få stanna på varje ställe längre än två veckor. Andra, som inte orkade vandra omkring på det viset, bortauktionerades till de minstbjudande. Detta gällde både barn och åldringar. Det fanns också fattigt folk, som levde av att köpa upp fattiga och hysa dem mot en liten summa pr år. En fem eller sex sådana gamla fick bo tillsammans i ett litet rum. Och med skötseln av dem blev det nog både si och så, efter vad det berättas.

Denna sed att hålla fattigauctioner och köpa inhysehjon fortlevde emellertid mångenstädes ännu i slutet av 1800-talet. Och därom kan många gamla ännu berätta, eftersom de i sin barndom var med om att bli sålda på auktion. Det var nog ett grymt öde för de stackars barnen att bli förda bort från det egna hemmet och kanske hamna på ett ställe, där de alls inte kunde trivas. Givetvis fick de inte heller på det främmande stället den kärleksfulla uppfostran, som endast mor och far kan ge. Men nöden hade ju ingen lag.

Inte minst sorgligt och besvärligt var det för de gamla fattiga, då de blev sjuka. Om ett rotehjon insjuknade och sjukdomen såg ut att leda till döden, hände det nämligen inte sällan att den arma människan blev fördd från gård till gård, även om det så var mitt i smällkalla vintern, ty ingen ville stå för begravningskostnaderna. Det var nämligen en gammal sed, att det ställe där rotehjonet vistades vid dödstillfället, skulle bekosta begravningen. Men den utgiften drog man sig för i det längsta.

En präst i Bro församling, kyrkoherden och hovpredikanten Eric H. Lindgren, lyckades på en sockenstämma i slutet av 1700-talet genomdriva det humana förslaget att församlingen skulle bekosta kista och begravning för alla fattighjon i socknen. Därigenom upphörde i denna socken den grymma behandlingen av de döende fattiga. Men på andra håll fortlevde den länge ännu.

Man kan ju fråga sig ur vilka kategorier de fattiga kom, men den frågan är inte alltid så lätt att besvara, ty de kunde faktiskt komma ur alla stånd och klasser. Sålunda kunde man bland de fattiga finna både präster och adelsmän, även om dessa givetvis utgjorde undantag. På

landsbygden var det nog mest vanligt att de fattiga utgjordes av f.d. torpare och jordbruksarbetare samt deras änkor och barn. Men även många avdankade bönder blev ofta utfattiga av orsaker som man i många fall inte känner till nu.

Torparen hade ju i många fall en liten stuga, som var hans egen, och så länge som han var ung och frisk, så att han kunde arbeta, klarade han sig åtminstone nödtorftigt. Men något att lägga av för ålderdomsbehoven blev det dock inte. När sjukdom och ålderdom kom, hade därför torparen och hans familj ingenting att leva av. Då tilläts han kanske inte ens att ha kvar sin stuga på bondens mark, och ingen annan stans kunde han rimligen få flytta den heller. Han tvingades då måhända att sälja den till ved för att få några kronor, och så blev han rotehjon resten av sitt liv. Det var ofta tacken för ett långt livs arbete och vedermödor.

**En fattig vandrare i norra Bohuslän vid 1900-talets början.
"Ettöres-Johannes":**

Man kan lätt förstå, att ett rotehjon inte alltid hade det så roligt. Från gård till gård måste stackaren vandra merendels en gång i veckan. Kanske kunde han få stanna på samma ställe ett par veckor i stöten, om det var hyggligt folk. Men lotten blev att få ligga i en soffa innanför dörren i det kalla köket. Och så var det till att vandra igen, om det så var den värsta yrvädersdag. Det var inget medlidande att få, ty de flesta bönder var nog glada, då fattighjonet gav sig i väg.

”Sulle” – en fattig vandringsman vid 1900-talets början, med härkomst från Håby socken

Inga tillhörigheter av något slag kunde den fattige ha. Knappast ägde han kläderna på kroppen. Det enda han hade gott om, var nog ohyran, ty det blev mera sällan tillfälle till tvätt och klädbyte i gårdarna. Och i de soffor, där rotehjonen brukade ligga, gjordes det inte rent så värst ofta. Förresten saknade inte bönderna själva ohyran och smutsen i sina sängar förr i tiden.

Många fattiga fick i en gångens tid benämningen "försvarslösa". I en lag, som utkom år 1846, hette det på följande sätt om dem:

"Såsom försvarslös anses den, som varken är i allmän tjänst eller idkar fria konster, studier, handel, hantverk, fabriksrörelse, sjöfart, jordbruk, bergsbruk eller annat dylikt näringsfång, eller bevisligen av egna tillgångar eller genom andras vårdnad äger sin bärning eller innehar sådan tjänst, som gällande legostadga för bönder och tjänstehjon samt handelsfabriks- och hantverksreglementen föreskriva, eller ock eljest enligt intyg av behörig ämbetsmyndighet eller tjänsteman på landet av sockennämnd och tillsyningsman är känd såsom den där iakttager ordning och sedlighet i sitt leverne samt söker efter förmåga sig ärligen försörja."

Det bestämdes också i denna lag, att en sådan försvarslös person ej skulle äga rättighet att utan pass eller tillståndsbevis bege sig utanför den socken eller stad, där han hörde hemma.

Då dessa fattiga och försvarslösa personer vandrade utanför sin hemort, var nämligen avsikten i de flesta fall att gå omkring och tigga, och sådant var inte tillåtet. Men de måste "be om" både mat och kläder och f. ö. allt, som de behövde för sitt uppehälle. Ofta kunde de vara av tattaressläkt, och inte sällan hade de sedan barndomen fått vandra land och rike runt i sällskap med många andra. Det fanns förr i tiden många slags "lösa personer", som inte var kyrkoskrivna någonstans och inte ägde något hem. De levde nästan som djur.

Men det fanns också många vandrare och tiggare, som var mera hemtama och sällan gick utanför den egna socknen. De var därför så väl kända av befolkningen, att ingen vägrade dem mat och husrum. Och i allmänhet hade också både länsmannen och prästen överseende med dem och lät dem fritt få vandra. De gjorde ingen människa något ont förstås, men de var till en plåga i alla fall för ordentligt folk.

Många av dess fattiga fortsatte dock att vandra omkring på landsbygden tills långt in på 1900-talet. Ty de som hade vandrarblodet i kroppen, kunde inte sluta så lätt. Nu är dock alla vandrare och luffare definitivt försvunna. Tack vare folkpensionen och ålderdomshemmen behöver ingen numera gå omkring och tigga, och ordet "försvarslös" förekommer inte längre i vårt språk.

Men fattighjonen och de kringvandrande hörde likväl till undantagen. Det fanns också fattigdom förr i tiden bland allmogen i gemen, även om den inte så mycket fördes till torgs. Bland statare och torparefamiljerna med många barn var nöden ofta en daglig gäst, så länge dessa folkklasser levde kvar. Det fanns många bland dem, som aldrig hade möjlighet att skaffa sina barn ordentliga kläder och skodon, så att de kunde gå i skola. Detta t.o.m. så sent som under 1900-talets två första decennier.

På den tiden var det också till följd av det stora världskriget stor brist på mat, varför många barn blev undernärda. Mångenstädes brydde man sig inte om den saken, utan de fick klara sig bäst det gick. För de fysiskt starka hade kanske nöden heller inte så stora skador, men de svaga dukade givetvis under förr eller senare.

I de bohuslänska stenhuggeridistrikten var nöden och fattigdomen särskilt kännbar under det första världskriget, då de flesta matvaror tog slut allt som oftast. Undertecknad kommer själv ihåg, hur vi i vårt hem många gånger saknade både bröd och potatis, ja, så gott som allt ätbart. Inte ovanligt var då, att enda födan för dagen utgjordes av en tallrik rotsoppa, en anrättning, som koktes av rovor med tillsats av litet havre- eller rågmjöl samt salt. Hur gärna man då önskade sig en smörgås till denna dåliga soppa, så kunde man ju inte få det.

Men det gick ju rakt inte an att gå till fattigvårdsstyrelsen och anmäla sådan fattigdom. De hade ingen mat att dela ut, om man än var aldrig så hungrig. Och det fanns inget att få köpa i affärerna för fattigt folk. De förmögna köpte nämligen upp allt ätbart till mycket höga priser. Så dåligt var det ordnat i vårt land på den tiden.